

Hoe noem(d)en wij mekaar? (13)
Over familienamen
A. Van Schel

Vooraf

De naamgeving bestuderen – zo stelden we al herhaaldelijk – is een boeiende en vaak verrassende bezigheid. Op zoek naar frequente Londerzeelse namen, ook in de regio ruim verspreid, constateerden we nogal wat eigenaardigheden. Bijvoorbeeld: in Londerzeel zijn de familienamen Vrijdag en Saterdag (naar de namen van de dagen), April (naar de naam van de maand) en De Winter (Winters), Somers (De Somer) (naar de namen van de seizoenen) algemeen bekend. Vraag: waarom heet niemand Woensdag of Donderdag, Maart of November, Lente of Herfst? Die vraag deed ons wat speurwerk ondernemen en dat leverde de volgende tabel op met aantallen – niet alleen voor Londerzeel, maar – voor België en Nederland volgens de al gekende bronnen.

	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>Nederlandse Familienamen Databank</i>
<i>Vrijdag</i>	157	114	212
<i>Saterdag</i>	13	0	4
<i>Zondag</i>	6	497	883 (<i>Sondag 101</i>)
<i>Sontag</i>	6	15	37
<i>Sonntag</i>	40	14	39
<i>Maandag</i>	9	98	240
<i>Januarius</i>	79	0	0
<i>Maart</i>	0	5	13
<i>April</i>	153	0	0
<i>Mei</i>	34	35	0
<i>Juni</i>	1	0	0
<i>Junius</i>	235	8	25
<i>Julius</i>	0	0	97
<i>Augustus</i>	94	48	85
<i>September</i>	76	0	0
<i>October</i>	0	3	0
<i>November</i>	26	0	0
<i>De Winter</i>	4454	1844 (<i>Dewinter 2</i>)	2801
<i>Winters</i>	1306	977	1725
<i>De Somer</i>	150	0	0
<i>Somers</i>	4445	853	1351
<i>Lente</i>	1	19	48
<i>Herfst</i>	1	127	313

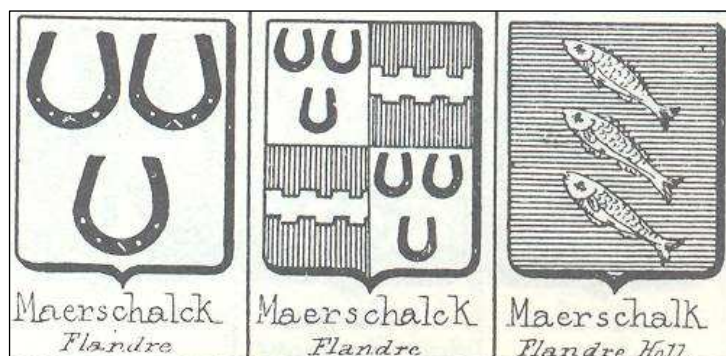
Hieruit leiden we af dat er inderdaad niemand Woensdag of Donderdag heet, maar de namen Maart, November, Lente en Herfst bestaan wél; in Londerzeel treffen we ze echter niet aan. In dit curiosum passen Junius (de jonge) en Julius (naar de god) eigenlijk niet, maar we rekenen ze er wel bij, net zoals de zeldzame namen die waarschijnlijk het resultaat zijn van verschrijvingen of fouten. En na dit alles beginnen we weer aan de gewone behandeling van onze streekgebonden namen!

DE MAERSCHALCK

Aantallen en spreiding:

De vertrouwde spelling De Maerschalcck komt volgens fam.be 88 maal voor, vooral in Oost-Vlaanderen, niet in Nederland; de spelling De Maerschalcck komt 7 maal voor, niet in Nederland; de spelling De Maeschalcck treffen we 1458 keer aan, vooral in Oost-Vlaanderen alweer, en ook 22 keer in Nederland; De Maeschalcck 29 keer (vooral O.-Vl.) en in Nederland 9 keer; volgens NFD bestaan er in NL. ook 9 x “Voort Maerschalcck, van der” en 74 x “Maerschalcck” zonder de. Merkwaardige verscheidenheid!

Betekenisverklaring:

Bij NFD vinden we alleen de vermelding “beroepsnaam, betrekking”. Debrabandere geeft een uitvoeriger verklaring na de opsomming van zo’n 26 varianten in de schrijfwijze: ze hebben allemaal te maken met de beroepsnaam “Maarschalk”, in het Middelnederlands “maerscalc”, wat betekende: paardenknecht,

stalknecht, hoefsmid, paardenarts, stalmeester. In de meeste gevallen betekende het woord hoefsmid.

FD vermeldt de volgende historische voorbeelden:

1155 Giselberto Marscalco, Utrecht; 1339 meester Lievine den Maersscalc vanden ridepaerden ende meerien te beslane ende van 300 en 97 neuen yseren, ende over sine coste ende paerden hure, Gent; 1378 Moenin de Maerscalc = 1386 Simon le Marschale, Ieper; in de betekenis van een “gewone smid” staan: 1377 van joncvrouwen Alisen Maerscalcxs; 1397 mestre Janne den Maerscalc van twee ketenen, Kortrijk. In het Frans treffen we het equivalent Maréchal aan, het Duitse Marschall en het Engelse Marshal hebben dezelfde herkomst.

Conclusie:

Alle naamdragers van de vele varianten kunnen er zeker van zijn dat hun naam teruggaat op een voorvader die niet de huidige hoge militaire graad had, maar wel het niet onbelangrijke doch nederige beroep van paardenverzorger uitoefende.

SCHELFHOUT

Aantallen en spreiding:

<i>Spelling</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>Nederlandse Familienamen Databank</i>
<i>Schelfhout</i>	<i>1445 (vooral Oost- Vlaanderen)</i>	<i>80 (vooral Zeeland)</i>	<i>123 (vooral Zeeland)</i>
<i>Schelfhaut</i>	<i>204 (idem)</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Schelfout</i>	<i>55 (“)</i>	<i>0</i>	<i>9</i>
<i>Schelfaut</i>	<i>363 (“)</i>	<i>28</i>	<i>63 (vooral Zeeland)</i>

Betekenisverklaring:

Bij nfd staat alleen “adresnaam”, d.w.z. dat de naam voortkomt van een aardrijkskundige eigennaam, zonder verdere uitleg. Debrabandere helpt verder met de verklaring dat alle varianten – Schelfhout, Schelf(h)aut, Schelfout, Schelft(h)out en Schel(p)hout – te maken hebben met de plaatsnaam Schelfhout in Temse (Oost-Vlaanderen) en Grauw (Zeeland).

Over de oorsprong van de aardrijkskundige eigennaam weten we niets met zekerheid. Het woord schelf, in het Middelnederlands scelf, zoals in hooischelf betekent “planken bouwsel om er iets op of onder te zetten” (zie J. de Vries, Nederlands Etymologisch Woordenboek, p.613).

Historische voorbeelden: 1388 Bertel Scelfout, Moerzeke; 1486 mit Gielyse Scholle ende Janne Schelfout, Hoeilaart; 1508 Luuc Scelfhout, Temse.

Conclusie:

De grote aanwezigheid van de naam in Oost-Vlaanderen en in Zeeland (wel beperkte getallen in Nederland) laat ons toe Debrabandere zeer geloofwaardig te vinden. De huidige naamdragers stammen zeker af van een voorvader uit de streek van Temse (en voor Nederland uit de omgeving van Grauw in Zeeland).

TROCH

Aantallen en spreiding:

In België telt familienaam.be 1941 personen met de naam Troch, vooral aanwezig in Oost-Vlaanderen. In Londerzeel en de ruime omgeving is de naam goed vertegenwoordigd. In Nederland treffen we er volgens familienaam.nl 27 aan, volgens nfd 61 (grootste concentratie Den Haag).

Betekenisverklaring:

De Nederlanders maken ons niets duidelijk over de herkomst, al vermeldt nfd als voorbeeld ene Johan Troch van Sluis, poorter Aardenburg 1675. Bij Debrabandere wordt bij Troch, de, Trochs, Trock, Trocq verwezen naar (de) Trog(h). Daar worden opgesomd: Trog(h), (de); de Troch, de Trock, Troch(s), Trocq. Al deze vormen komen van het Middelnederlandse woord troch, dat trog of houten bak voor water/voeder betekent. Er is een etymologisch equivalent in het Engels “trough” en het Duits “truhe”. De eigennaam kan een beroepsbijnaam zijn voor een bakker of voor een paardenknecht of voor een maker van troggen. Wie zal het zeggen?

In 1367 was er ene Jan Troch = den Troch in Ronse en in 1549 Peryne Troch in Ieper.

Conclusie:

Deze naam blijft een beetje raadselachtig en het zal niet beteren als het woord trog (drinkbak, voederbak) zelf langzaam uit ons taalbeeld verdwijnt. Toch maar koesteren, die naam!

VRIJDAG

Aantallen en spreiding:

In België tellen we er 157 (volgens familienaam.be) en we treffen ze voornamelijk aan op de grens van Noord-West-Brabant met Oost-Vlaanderen, dus echt in onze regio. Verrassend genoeg zijn er in Nederland méér: volgens familienaam.nl zo'n 114, maar volgens nfd 212 met de grootste concentratie in Zuid-Holland 72 (vooral Rotterdam 47) en Noord-Brabant 51; zelfs tot in Gelderland (29), Overijssel (3) en Friesland (1!) komt de naam voor.

Betekenisverklaring:

Het is natuurlijk duidelijk dat de familienaam komt van de naam van de dag, maar waar komt de eigennaam van de dag vandaan? Etymologisch betekent vrijdag de dag van de (Germaanse) godin Fria (het Oud-Duitse friatag is in hedendaags Duits Freitag; het Middelnederlands was vridach); deze godin was dezelfde als de Romeinse godin Venus, in Latijnse teksten werd vrijdag trouwens vertaald als dies Veneris, dag van Venus.

De naam van de dag moet als bijnaam gegeven zijn, ook in Duitsland (Freitag). Vandaar bij Debrabandere de vermeldingen: 1375 A. Vrijdach, Keulen; 1386 Dyane Vridaechs, Mechelen; 1406 Lijsbeth Svrindages, Brussel. Bij nfd vinden we ook nog: 1399 Berent Vrydach, Zwolle; 1652 Beerent Vrijdach, Rijnderen.

Conclusie:

De naam is oud en beladen met een rijk verleden. Opvallend goed beschreven ook, veel beter dan b.v. de naam Saterdag, maar dat is een verhaal voor later.

PALEOGRAFIE – PALEOGRAFIE – PALEOGRAFIE – PALEOGRAFIE

In het Editoriaal werd een noodkreet geslaakt i.v.m. paleografie of het lezen en verstaan van de oude teksten. De Londerzeelse werkgroep binnen de Geschied- en Heemkundige Kring van Londerzeel vzw draait verder en zal vanaf nu projecten aanvatten i.p.v. losse teksten door te nemen. Het grote voordeel is dat wij gedurende een langere tijd met hetzelfde schrift bezig zijn en dat wij na verloop van tijd ook een product afleveren dat de moeite loont.

De data van de samenkomsten in het Gildenhuis van Londerzeel-Centrum, zaal C, liggen vast tot en met juni. Wij komen in principe samen de eerste maandag van de maand van 14 u. tot 16 u. onder begeleiding van Walter Swinnen.

De data: 3 april, 8 mei en 12 juni 2006. Juli en augustus normaal vrij. De data vanaf september moeten nog bepaald worden.

Namens de Werkgroep Paleografie Londerzeel